

FATABUREN 1967

fataburen

Nordiska museets och Skansens årsbok 1967

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1967

Redaktion: Gösta Berg · Sam Owen Jansson · Skans Torsten Nilsson

Redigerad av Ernst-Folke Lindberg

Layout: Torsten Stääf

Tryck: Ivar Hægströms Tryckeri AB 1967

Pärmens färgbild: Hagaberg på Svartsjölandets sydligaste udde. Detalj från målning av Emil Wallenstråle 1887. På den högra villans balkong står v. häradshövd. Eugène Westin, som bodde här på sommarnöje. Stället äges nu av hans barnbarn. Tavlan tillhör fil. dr Hans Hansson och hans maka Ingrid, född Westin.

Svenska flaggans bruk

»När jag besteg tronen sågos få svenska flaggor till. Inne i landet kände skolbarnen icke ens huru de sågo ut, ja, underligare ändå, för landssoldaterna voro de alldeles obekanta! Flaggan ansågs uteslutande tillhöra sjömännen! Huru annorlunda nu. Huru mycket bättre. Ingen skulle nu vilja se den blågula kungsflaggan nedhalad från Stockholms kungaborg. Men då jag första gången lät våra svenska färger svaja ut högt över Leijonbacksporten, då genljöd Norrbro av klandrande röster!»

Så skrev Oscar II i sina memoarer (del I, s. 289, fotnot) om det av honom i november 1873 införda bruket att hissa flaggan på Stockholms slott som beteckning för konungens hemmavaro.

De klandrande rösterna återfinner man bland annat i Aftonbladet, som ansåg det vara vandalism att resa en flaggstång på slottet, och i Fäderneslandet, där flaggstången kommenteras i fem nummer. Det heter där den 8 november: »Kungliga flaggan på Stockholms slott utgör fortfarande det mest upphöjda föremål för allmänhetens uppmärksamhet, och det kan lugnt påstås att alltsedan den beryktade »Jakobs skorstens» tid har ingen offentlig vandalism här förekommit som väckt mera harm, ovilja och åtlöje än denna öfver inre balustraden

uppskjutande flaggprydda stång (kronan i toppen kom aldrig upp, emedan den enligt vad man påstår, skulle blifvit för dyr att förgylla!), hvilken från Norrbro presenterar sig förvillande likt toppen på ett skepp, som tyckes vara uppsatt på den inre borggården. Visserligen är jag öfvertygad att förnuftiga menniskor ej lika lätt kunna predika omkull denna som den gemena skorstenen, ty allt hvad majestätet gör är naturligtvis alltid *rätt*, om det är också aldrig så dumt, men jag har dock ansett mig ej kunna undgå att vidröra det obehagliga ämnet. Ett komiskt element finnes likväl äfven med i ömkligheten. Det heter ju att flaggan skall utmärka när h. m:t konungen uppehåller sig på slottet. Eftersom den nu för hvarje afton nedhalas, skulle det alltså tyckas som om den höge personen aldrig är hemma om nätterna. Hvar håller han då hus? Männe högstdensamme 'kinesar' på Drottningholm, 'Kina' eller på något annat ställe? Jag bara frågar?»

För den som sedan barnsben sett flaggan på slottet ter sig denna salva väl kraftig, men vid daglig flaggning hade man då ännu inte vant sig annat än på militära byggnader (även om riksdagen börjat flagga 1871). Till den kritiska inställningen bidrog väl också att Oscar II vid sitt trontillträde inte var särdeles populär.

Biörnstad:
Svenska flaggans
bruk

Svenska flaggan och dess bruk har nu allmän aktualitet genom en utredning av Mauritz Wijnbladh rörande rikets vapen och flagga (SOU 1966: 62). För mig som arbetar på Skansen fick frågan ett särskilt intresse, när en folkskola från Väla socken i Västergötland 1966 tillfördes fri-luftsmuseet. Till skolan hörde nämligen en flaggstång, den första på Skansen som ingår i en kulturhistorisk miljö.

Enstaka exempel på flaggstänger är kända i Sverige sedan 1700-talets mitt från kungsgårdar, från Svindersvik i Nacka etc. Grosshandlaren och varvsägaren John Burgman tycks ha flaggat vid Sagaliden på Skansen på 1820-talet, och vid seklets mitt flaggade åtminstone restaurangerna och andra kring Djurgårdsslätten, men detta är

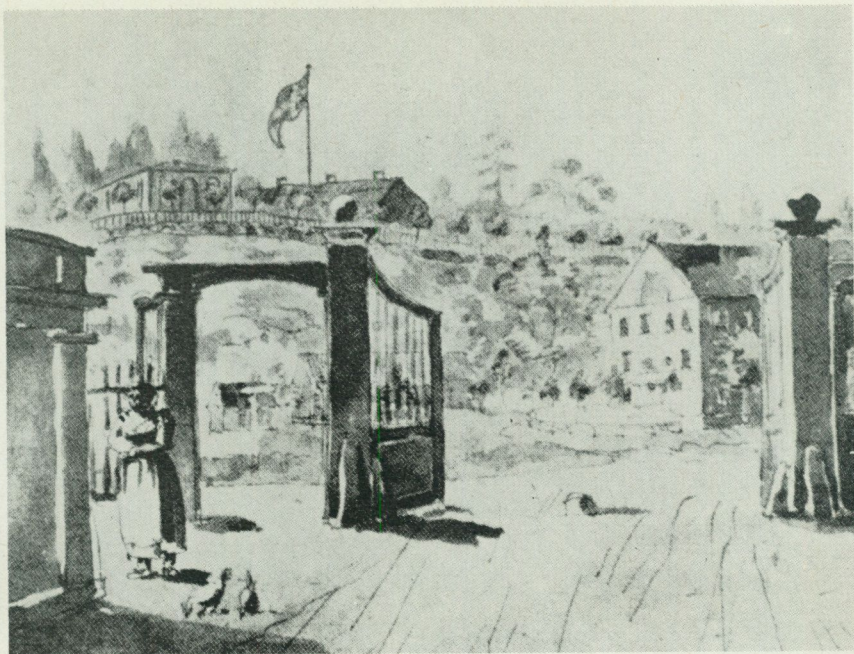
undantag som bekräftar regeln, att flaggning på stång ej var någon allmän sed så tidigt.

När blev det sed att hissa flagga på flaggstång? Och hur har detta bruk spritt sig i Sverige? Dessa frågor intresserade Nordiska museet redan 1943, då Mats Rehnberg utsände en frågelista om svenska flaggans bruk. Det kom in ett sjuttiotial svar från 19 landskap, dock ej från Gästrikland, Härjedalen, Norrbotten, Närke och Öland. Frågelistsvaren är alltså ojämnt fördelade över landet, och på grund av meddelarstabens sammansättning kommer de enbart från landsbygden. Tätorternas flaggsed berörs därför bara undantagsvis. Trots sina brister ger ändå materialet vissa anvisningar om hur flaggseden kunnat introduceras. Uppgifter ges om tid-

1. Svindersvik med Ostindiska kompaniets tvätungade flagga hissad till höger. Agaren, Claes Grill, blev 1753 direktör i kompaniet. Gouache av Michael Andries 1748. Nord. mus.

2. Djurgårdens
entré, Blå porten.
I bakgrunden den
s. k. Burgmans
fåfånga, nuvarande
Sagaliden på
Skansen. Lavering
från 1820-talet i
privat ägo.

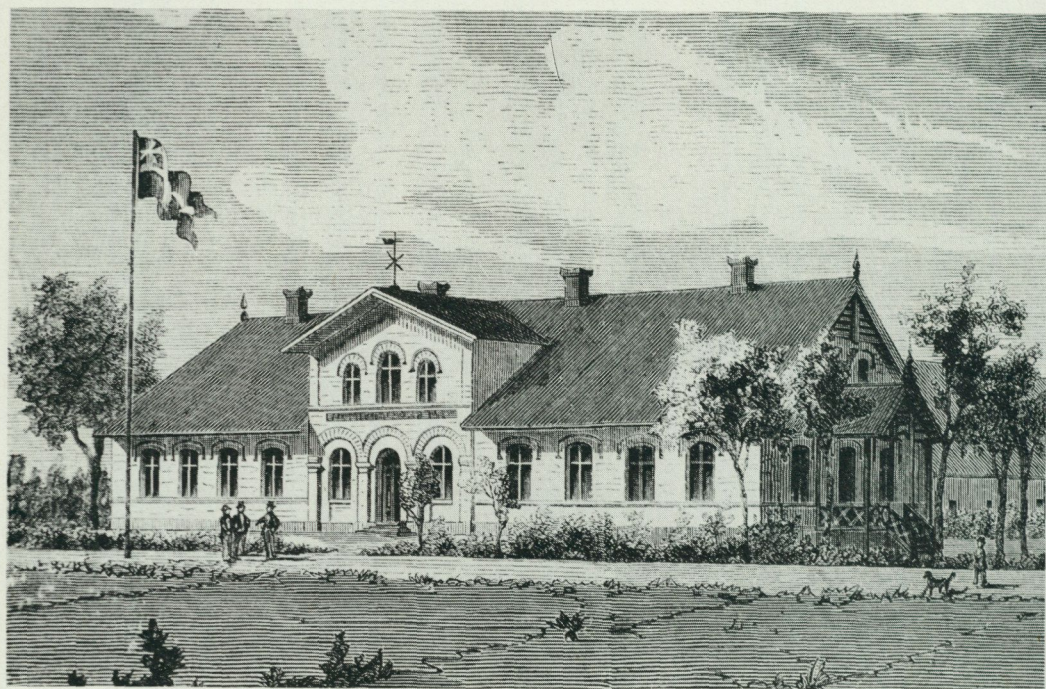
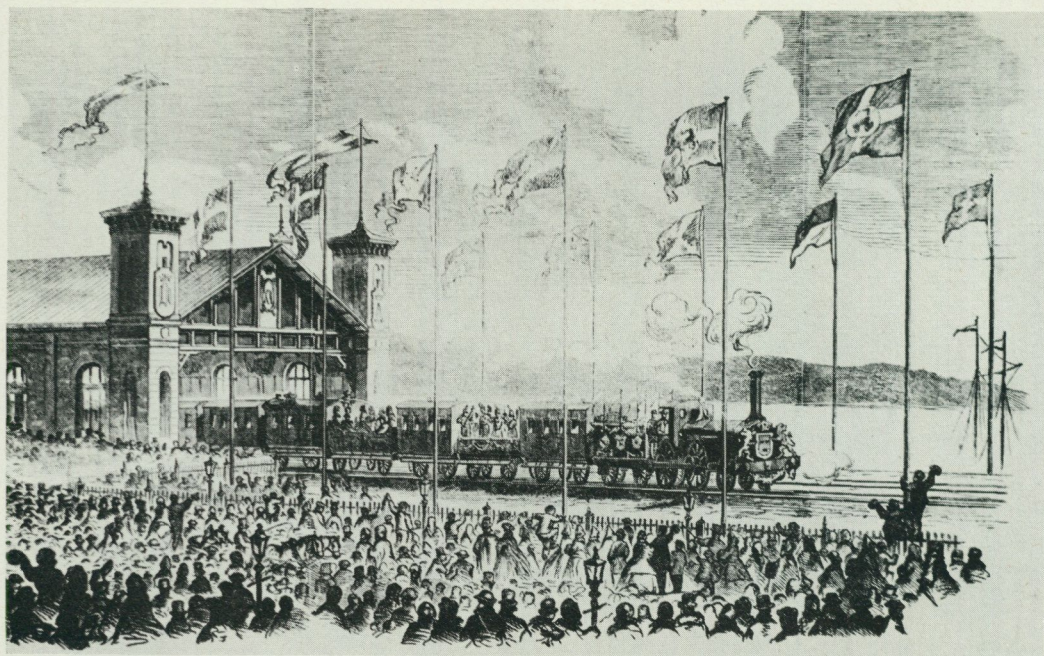

punkten för introduktionen, om introduktörerna och om förutsättningar för att nyheten skulle vinna efterföljd.

Upptecknarna berättar något om de första kontakterna med svenska flaggan. Hur dennas utseende blev bekant för människor på landsbygden genom sin förekomst som illustration på tobakspaket, konserverburkar, tennsoldataskar och vykort, som pappersflaggor att sätta i julgranen och som verkliga flaggor placerade i toppen av majstänger eller i äreportar för brudpar. Vid järnvägsinvigningar, lantbruksutställningar och liknande evenemang har också tillfälle givits att se flaggprakt i större skala, men det tyckes som om intet av detta föranlett någon att själv skaffa flaggstång och flagga. Därtill behövdes mer påtagliga förebilder i form av permanenta

flaggstänger vid offentliga eller enskilda byggnader.

I Föreningen, tidskrift för folkskolans och kyrkomusikens vänner 1861 (nr 6 sid. 62—63) läses: »Då med undantag af dem som bo uti eller besöka sjöstränderna, den aldri största delen af landets befolkning icke har något begrepp om »svenska flaggan», synes det oss, som borde vid hvarje fast folkskola i vårt land en stång finnas hvarå nationalflaggan hissades vid examina och andra högtidliga tillfällen. Allt, som i folkskolan kan blifva ett medel att väcka och lifva nationalandan, synes oss förtjent af uppmärksamhet. (Vid Stjernviks skola har svenska flaggan svajat några gånger om året i 14 års tid. Till att börja med fann man det litet underligt. Nu är det som det skulle så vara.)» Det Stjernvik, som här omtalas, ligger i

Biörnstad:
Svenska flaggans
bruk

Värmland och är det hittills tidigaste exemplet på att en skola haft flaggstång.

I en motion i andra kammaren vid 1869 års riksdag rörande »Fosterländsk krigsundervisning» hävdade A. Adlersparre, att i varje skola borde finnas en svensk flagga. Som exempel på den allmänna okunnigheten om dess utseende berättade han, att en kapten vid bevaringsmönstring året innan frågat sitt kompani om hur svenska flaggan såg ut, varvid endast 5 av 114 kunde svara rätt.

Frågelistsvarens äldsta belägg på privat flaggstång kommer från Mörsil i Jämtland, där en doktor Strandberg 1858 lät sätta upp en flaggstång på Johannesro, en plantering på en grusås som går genom Äggens by. Flaggan köptes från Stockholm. Från Marpes på Färö omtalas en flaggstång i form av en skeppsmast med en krönande fågel och en väderflöjel av en fisk skuren i trä med året 1859. Den är rest av kapten C. E. Bergman. Båda herrarna är i egenskap av ståndspersoner typiska för gruppen av introduktörer, den senare dessutom med anknytning till sjöfarten.

Från Asarum i Blekinge berättar en meddelare att han i slutet på 1860-talet såg flaggor hissade på stänger i skepparnas trädgårdar, och den seden togs snart efter av prästgården och några andra större gårdar.

Sju belägg ges från 1870-talet från lika många landskap. En träpatron byggde en bostad i Malung och då kom första flaggan på stång där. Så långt man mindes hade lotsar och tull haft flagg i Kylej på Gotland, men inte förrän på 70-talet började några skeppsredare flagga privat. En präst i

Hälsingland och en i Småland införde seden i sina socknar, och vid samma tid kom flaggstänger till ett par skolor i Uppland och Ångermanland. Några östgötska herrgårdar nämnes också som flaggstångsägare.

Sexton svar uppger att de första stängerna med flaggor tillhör 1880-talet med en spridning över landet från Västerbotten ner till Skåne på herrgårdar, vid skolor, hos sjökapten och ett ensamt godtemplarhus. Nittioalet erbjuder tjugo primörer från framförallt skolhus, prästgårdar och några andra ståndspersoners hem, men också från järnvägsstationer. Det må i detta sammanhang noteras att SJ har två alldeles egna flaggdagar, nämligen den 30 april och den 1 december. Detta för att högtidlighålla att arbetet på västra stambanan började den 30 april 1855 och att den första bandelen invigdes den 1 december 1856.

Det tidiga 1900-talet uppges slutligen av tio meddelare som begynnelse-tid för flaggning på stång, och liksom förut är det också nu vid skolhus, hos präster och andra ståndspersoner som de flesta stängerna rests. Frågelistmaterialet ger inte många uppgifter om att flaggningen skulle ha tilltagit, sedan den »rena flaggan» utan unionsmärket kom till 1906, men av bland annat tidningsreportage framgår att detta i många fall gett impulsen till att skaffa flagga och flaggstång. Edvard Thermanius berättar t. ex. i Svenska Dagbladet 1937 om hur han år 1907 upplevde den 6 juni på Närkesslätten, där flaggor för att fira kungaparets guldbröllopsdag blåste från bortåt 100 stänger, när han for en mils väg.

Tillsammans ger svaren intryck av

3. Södra stambanan
inviges i Jönköping
den 1 december
1864. Märk att två
tretungade flaggor
till höger har ånglok
i ett mittfält. Denna
SJ-flagga tillkom
1858 och utbyttes
1897 mot en
tvätungad, men
slopades med
flagglagen 1906.
Ur Ny illustrerad
tidning.

4. Vilans folkhög-
skola i Bara härad,
Skåne. Bilden
föreställer det nya
skolhus, som upp-
fördes efter det
gamlas brand 1874.
Tidningsteckning.

att införandet på svenska landsbygden av seden att flagga på flaggstång varit föga beroende av varje orts geografiska läge med undantag för närhet till kusten, där anknytningen till sjöfart gett särskild mottaglighet.

Den verksamma kraften i skeendet skall i första hand sökas på det sociala området. De uppgivna introduktörerna är i en samhällsställning, som både av dem själva och deras omgivning uppfattats som ovanförstående. Det har av dem känts som en positiv insats att införa bruket av rikets symbol i trakten. Deras ställning möjliggjorde detta, den rubbades icke av omgivningens eventuellt negativa reaktioner, och omgivningen har i sin tur känt det naturligt att nyheter kunde förmedlas genom dessa personer. Men steget från introduktion till allmän sed har varit långt. För att exemplet skulle vinna efterföljd fordrades en känslomässigt välvillig inställning till flaggan.

En meddelare från Grangärde i Dalarna berättar om den första attityden gentemot nyheten i hans socken. »I min barndom mot slutet av 1800-talet var svenska flaggan ett nästan obekant begrepp. Det var ett bra stycke in på 1900-talet jag började få se blågula flaggan hos en del överklassare och vid prästgårdar. Efterhand kom flaggan genom kommunens försorg till skolorna. Till de mindre bemedlade hemmen kom flaggan som barnleksak, julgransprydnad eller som bords- och byrågrannlåt. Knappt någon tänkte på att flaggan skulle vara symbol för fosterlandet utan ett kännemärke för Kungligheten, militarismen och välmågan. Följden blev att flaggan ej blev populär bland de

mindre bemedlade och är det knappt än, ty traditionen är seglivad.»

»In på 1900-talet fick varje ståndsperson flaggstång på gårdsplanen och vid samma tid restes flaggstång å varje skolhusplan och vid offentliga byggnader. I mitt hem där stugan nybyggdes 1916 uppsatte mina bröder flaggstång, ganska ensamt å bondgård, ty ännu (1943) har bönderna inte kommit sig för med att följa tiden. Det är blott s. k. högfärdsbönder som består sig med flaggstång och flagga», berättas det vidare från Lommaryd i Småland.

I Fryele socken i Småland satte en häradshövding upp flaggstång vid sin gård omkring 1895, och vid sekelskiftet skänkte en nämndeman flagga och en häradshövding flaggstång till socknens skola. Dessa var socknens enda flaggstänger fram till 1916. Det året erbjöd sig Åhlén & Holm att skänka flaggor till sådana som kunde uppvisa, att de hade en minst 12 meter hög fristående flaggstång. »Då restes många flaggstänger inom Fryele socken.»

Hur det kunde gå till, när skolan fick sin första flaggstång, visar följande skildring från Torsby socken i Bohuslän. »Den första så att säga fasta flaggstång som restes i Torsby socken var hos kyrkoherden omkring 1895. Nästa flaggstång var i vår skola 1897. Den gamle skolrådsledamoten Carl M. Olsson i Sjöhåla gick omkring i skolroten och samlade in pengar. Han hade räknat ut, att om varje matlag i skolroten satsa 75 öre, så skulle det räcka till flagga och stång. För en sån lyx, som flagga till skolan, ville kommunen ej lägga några pengar. Och när vi en höstdag kom

5. Hagaberg på Svartsjölandet. Sjövillan till höger hyrdes av vice häradshövdingen Eugène Westin som sommar-nöje. Han syns själv på balkongen och har liksom sin granne hissat unionsflaggan med en vimpel över. Målning 1887 av Emil Wallenstråle. Ägare fil. dr Hans och fru Ingrid Hansson, födda Westin.

Teckning av Brita Ellström.

f f F F f f F F

föl	sur	lin	mur-a	far-far
föll	surr	lin-ne	mur-ra	mor-far

Far for en mil.

Vår egen flagga.

»Flaggan ska opp i dag», säger lärarinnan, fröken Lind. »Det är kungens födelse-dag. Du, Sven, får hissa den.» Så hissar Sven flaggan. Den fladdrar i blåsten. »Se, så vacker vår svenska flagga är!» säger Karin. »Ja», säger fröken Lind, »den är blå som himlen och gul som solen.»

till skolan, stod två snickare och arbetade på en lång, lång spira och kring snickarna stod varje rast tjugoåtta ungar, barn från småskolans tre klasser. Och så en dag, när vi kom till skolan, stod flaggstången rest, vitmålad och med ett stort guldklot i toppen och flagglinan klatschade så vackert mot stången. Nu var examen dubbelt efterlängtd . . . Aldrig har så många pappor och mammor följt sina ungar till examen som den gången.

Och när examen var slut sa lärarinnan att allesammans skall stanna på skolgården. Och där kom prästen, kyrkoherde fil. dr A. Vasenius, och ställde sig mitt på gården vänd mot flaggan, alla männen ställde sig bakom prästen, kvinnorna utmed skolhusväggen, ungarna smög sig utefter gårdsgården. Och så höll prästen tal om flaggan och läste Z. Topelii Ett barns bön för fäderneslandet.»

På 90-talet restes några få flaggstänger hos enskilda storbönder i Lindome i Halland. »Vid denna tid tyckte en del personer i Lindome, att den som reste en flaggstång, gjorde det främst av ett inre personligt högmod, fast under fosterländsk dräkt . . . Ett starkare politiskt intresse svepte emellertid över vårt land och även över Lindome. Bland annat resulterade detta intresse i det bekanta bondetåget till Stockholm 1914, i vilket även en del Lindomebor deltog. Allt detta bidrog i mycket hög grad till att många flaggstänger kom upp i Lindome, såsom symbol för ägarens fosterländska tänkesätt.»

Från Vedbo härad i norra Dalsland berättar två meddelare, att första flaggstången i trakten fanns på Gus-

tavsfors bruksherrgård, och den följdes ett stycke in på 1900-talet av en stång på skolgården i Bön. Och efter det började av någon anledning en rent epidemisk flaggstängsresning och detta inte endast på de stora gårdarna utan också på medelstora och mindre ställen. »Detta flaggstängsbestånd uppkom till omkring 1912. Under denna följd av flaggstängsuppsättning i orten förekom en tävling om uppsättning av den längsta flaggstängen till sådan längd var nådd, att längre trädlängd ej var tillgänglig.»

Denna flaggstängstävling saknar motsvarighet i frågelistmaterialet från landet i övrigt. Och den fick ett något snopet slut, för när de långa stängerna, som samtliga hade rotändan nedgrävd i jorden, ruttnade och blåste ner, så restes inte några nya!

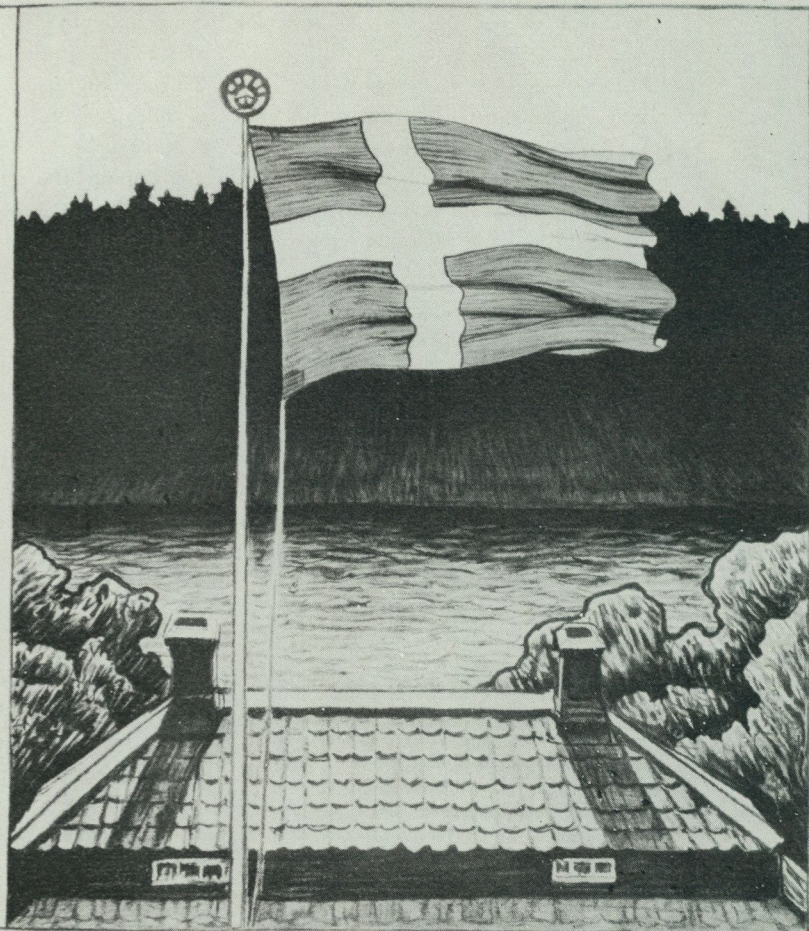
Flaggor till sina stänger fick man ibland genom att sy dem själv, men oftast genom att köpa dem färdiga från någon flaggfabrik eller annan firma. Av frågelistsvaren att döma torde Ählén & Holm ha spelat en inte obetydlig roll för utbredningen av flaggseden genom den mängd flaggor de utdelat gratis till personer som kunde bevisa sig äga flaggstång. Vissa enskilda personer omvittnas också ha gett kringboende flaggstängsägare samma förmån. Den största gratisutdelningen har emellertid skett genom Bestyrelsen för Svenska Flaggans Dag.

Ählén & Holms utdelning av flaggor skedde år 1916 på initiativ av firmans grundare J. P. Ählén. Han lät annonsera i postorderkatalogen, att 2 000 flaggor skulle skänkas till dem som kunde visa sig inneha en minst 12 meter hög, fristående flaggstång,

6. Anna Maria Roos
Sörgården kom ut
första gången 1912
och trycktes fram
till 1936 i en miljon
exemplar. Detta är
sidan 21, flagg-
propaganda så god
som någon.

Biörnstad:
Svenska flaggans
bruk

DEN 6 JUNI

SVENSKA FLAGGANS DAG

STADION · SKANSEN HASSELBACKEN

7. Affischen till den
första Svenska
Flaggans Dag 1916,
komponerad av
konstnären Gustaf
Ankarcrone.

A. B. ÖRTENGREN TRYCKERI A. B. ITÄLÄ.

och fick då 16.836 ansökningar om flaggor! En insamling ordnades, och resultatet blev att 8.000 flaggor kunde utdelas.

Bestyrelsen för Svenska Flaggans Dag bildades på initiativ av grosshandlare Nils Ljunggren den 10 april 1916, och i denna var bland annat J. P. Åhlén ledamot från 1919. I uppgifterna för denna sammanslutning ingick inte från början någon utdelning av flaggor, men från 1919 till 1966 har Bestyrelsen förutom fanor på stång utdelat omkring 40.000 flaggor till enskilda personer och organisationer. Utdelningen till enskilda har skett i större skala sedan 1936. Detta år gjordes ett programuttalande vid Bestyrelsens sammanträde den 10 mars, där det bland annat heter: »Vi hava alldeles klart för oss, att vi genom vår propaganda direkt icke kunna nå alla dem, som behöva väckas och fostras till kärlek och aktning för vår kära flagga. Och dock, vem borde icke ha största glädjen av att känna sig svensk, känna samhörigheten med oss andra, veta att vi leka och sjunga, skratta och gråta under samma symbol för frihet och kultur? Jo, den ensamme nybyggaren uppe i de mörka skogarna och den hårdade öbon ute i havsbandet liksom den strävsamme egnahemsarbetaren och den väderbitne skepparen på sin skuta. Vi måste hjälpa dem att få en egen flagga att hissa framför sin stuga i skog och på slätt, på berg och i dal.»

Utdelningen av flaggor har sedan skett i samarbete med länsstyrelserna. I länen är speciella kommittéer organiserade för ordnande av lokala festligheter på Svenska Flaggans Dag den 6 juni. Den som önskar få en flagga

sänder sin ansökan till länsstyrelsen, som vidarebefordrar ansökningarna till Bestyrelsen. Årskvoten flaggor till enskilda personer har de senaste åren varit omkring 900, och fördelningen har varit jämn över hela landet med en viss övervikt för de fem län, där man har tillgång till egna flaggfonder.

Bestyrelsen för Svenska Flaggans Dag har låtit sina utdelade flaggor åtföljas av tryckta regler om hur man skall flagga, och på Bestyrelsens begäran har dessa sedan 1939 införts i almanackan. Utom normer för flaggans handhavande och tiderna för dess hissande och nedhalande upptas också allmänna flaggdagar. Utöver de för krigsmakten ursprungliga flaggdagarna har Svenska Flaggans Dag infört påskdagen, pingstdagen, 1 maj och Nobeldagen den 10 december som flaggdagar.

Dessa rekommendationer från Svenska Flaggans Dag torde numera begagnas som rättesnöre för officiell flaggning av både statliga och kommunala myndigheter, men har inte juridiskt bindande karaktär. Genom att de varit lätt tillgängliga i de flesta fickalmanackor har de kunnat följas också av enskilda som haft intresse för saken.

Hur användes då flaggan av allmänheten, innan dessa tryckta normer fanns? Frågelistsvaren berättar om det. Så säger t. ex. en meddelare från Torsby i Bohuslän. »Flaggningen skedde mycket olika i de olika gårdarna, somliga voro nyfikna och flaggade vid alla tillfällen: om en bonde sades det att han flagga när kon kalva. Andra voro snåla och hade inte råd att slita flaggan. I vanliga fall hissades den jul-, påsk- och midsom-

mardagen: när någon i familjen fyllde jämna år, vid födelse, barndop, bröllop. Var det någon som gjorde kalas när han eller hon fyllde år, så flaggar de grannar som voro bjudna. Vid dödsfall flaggar hela byn, vid begravningar flaggar hela byn och alla som bor utefter vägen där begravningsprocessionen drar fram.»

Från Harplinge i Halland kommer liknande uppgifter. »Närmast kanske har flaggning i denna ort från dess första framträdande varit något som berört det egna hemmet. Sålunda vid bröllop och begravningar samt andra familjehögtider. Om något barn födes blir det gärna alltid flaggan i topp . . . Förr var det bruk vid begravningar att hela den dagen ha hissat flagga på halv stång. Senare, någon gång fram på innevarande sekel, blev det bruk att efter jordfästningen hissa flaggan på hel stång, där den fick förbli till aftonen. På allra senaste tiden ha många återupptagit seden att hela den dagen ha flaggan på halv stång.»

Också från Lindome i Halland och Sävere i Västergötland omtalas seden att vid begravning låta flaggan vara på halv stång hela dagen. Detta skulle i Lindome ha varit vanligt fram till omkring 1910, varefter man började med att låta flaggan gå i topp efter jordfästningen. En variant omtalas från S. Hestra i Småland, där man vid begravning hissade flaggan på halv stång, för att efter jordfästningen hissa den i topp och därefter sänka den till tre fjärdedelar av stångens höjd. För detta bruk finns dock inte något annat belägg i frågelistmaterialet.

Frågelistsvaren är alltför få för att man av dem skulle kunna urskilja några lokala variationer utöver att

flaggseden, som man kunde förvänta sig, är mer utbredd och mera regelbunden i tätbebyggda trakter än i glesbygden. Om skolorna, dessa föregångare i flaggståndsresning, noteras att flaggningen ofta inskränkte sig till examensdagarna. Och för det stora flertalet privatpersoner är det uppenbart att det framför allt är de stora händelserna inom familjen som föranlett flaggning, medan iakttagandet av s. k. allmänna flaggdagar först mycket sent och ännu långt ifrån fullständigt börjat göra sig märkbart.

Svenska Flaggans Dags flaggregler torde återgå på sedvaneregler som utbildats i marinen och krigsmakten till lands och vid olika tillfällen fastställts i order och reglementen. Efter unionsbrottet med Norge kom en ny lag angående rikets flagga (SFS nr 55 den 22 juni 1906), och samma år utgav amiralen Jacob Hägg en liten skrift »Vår flagga. Några upplysningar och råd till Sveriges ungdom.» Där meddelas hur flaggan användes inom marinen, men också allmänna regler för hur man bör handha flaggor, när de skall hissas och nedhalas osv. Det står inte något om flaggdagar, men i övrigt är normerna av alldeles samma slag som Svenska Flaggans Dag sedermera pläderat för.

År 1917 utkom en av major H. Cederblom författad skrift »Vår flagga och våra historiska minnesdagar», delvis återgående på Häggs arbete, men också med förslag till ett stort antal flaggdagar, vilka enligt författarens mening borde bli »till synnerligt gagn för den nationella fostran». Cederblom återger också med författarens medgivande en dikt av Theodor Holmberg, »Töfva lantman,

Biörnstad:
Svenska flaggans
bruk

nu ej längre» (nämligen med att skaffa en flagga till gården). Som ett exempel på den anda som besjälade männen bakom flaggpropagandan återges här den fjärde strofen ur denna dikt:

Sveriges duk din fröjd må kransa,
när din skörd gjort ladan rik,
kring dess stång må barnen dansa
under lärkornas musik.
När från långfärd hem du vänder
längtansfull och varm i håg,
husets mor dig hälsning sänder
med din flaggas gulblå våg.

Pressreportage rörande firandet av Svenska Flaggans Dag och andra artiklar skrivna i samband med denna bekräftar de antydningar frågelist-svararen ger om att arbetareklassen till en början betraktade flaggningen med misstroende. Hjalmar Branting sade på 1890-talet, att den 6 juni högtidlighölls av dem som lagt beslag på fosterlandets förmåner. »Arbetarna skall bli patrioter, då de verkligen känner sig hemma i landet, och för dem blir den dag nationaldag, då den allmänna rösträtten genomfördes.» Så höll också Branting år 1922, när den allmänna rösträtten genomförts, talet vid Svenska Flaggans Dag på Stadion den 6 juni. Och kring mitten av 1930-talet började demonstrationstågen i

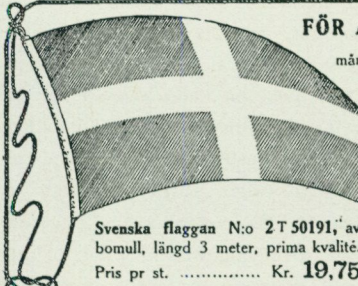
maj bära även svenska flaggor tillsammans med de röda. Först då kan man verkligen tala om svenska flaggan som en av hela folket erkänd symbol.

Ett visst mått på flaggsedens utveckling ger Sveriges Handels-Kalender, som utkommit regelbundet vart eller vart annat år sedan 1859. I denna publikation uppträder inte några flaggfabrikanter förrän 1902, då första gången rubriken »Flaggsömmeri» kommer till i industriregistret. Flertalet firmor under denna rubrik är äldre och har tillverkat flaggor även tidigare, men har tydligen inte förrän 1902 ansett det vara av värde att annonsera denna tillverkning som specialitet. Annonserna detta år är från Stockholm, Göteborg och Malmö.

Äldsta stockholmsfirman är Stockholms Flaggfabrik, grundad 1882 av M. Strindberg och ännu verksam. Det var denna fabrik, som 1906 fick tillverka proverna till den nya flaggan enligt 1906 års flagglag. Vidare upptas 1902 en stockholmsfilial av göteborgsfirman P. Ericsson & K:i, Karl Tull, flaggfabrik och yachtagent samt under rubriken segel- och kompassmakare fruarna Emma Andersson och Rosa Österberg, vilka båda sömmade flaggor i Gamla Stan.

I Göteborg kunde man få flaggor från P. L. Albrektsson och P. Ericsson & K:i. Den senare firman grundades 1850 med markiser som specialitet och är numera mest känd som Markis-Ericsson. Ericsson har regelbundet helsidesannonser i Handels-Kalendern, men först i 1896 års upplaga nämnes ordet »flaggor» i denna annons, som för övrigt redogör för hela deras produktion. De övriga gö-

8. Ur Ahlén &
Holms katalog
nr 62, hösten —
vintern 1918—19.

FÖR ATT TILLMÖTESGÅ

mångas till oss uttalade önskan
hava vi inköpt ett parti svenska
flaggor av samma sort, som
vår firma på sin tid ut-
delade gratis. Vi utför-
sälja nu dessa flaggor
utan affärsvinst, så
långt lagret räcker.

Svenska flaggan N:o 2 T 50191, av
bomull, längd 3 meter, prima kvalité.
Pris pr st. Kr. **19,75**

teborgsfabrikerna 1902 är Axel Gillblad & K:i samt Johansson & Hasse.

Malmö representeras 1902 av segelmakaren Emil Sjöberg. De närmaste åren utökas listan med några nya namn, t. ex. flaggfabriken National i Göteborg 1906 liksom »AB Vikings flaggstångspatent 1906», men denna senare firma finns bara upptagen i 1907 års kalender och försvinner sedan, i varje fall i denna publikation.

I 1908 års Handels - Kalender finner man under P. Ericssons stockholmsfilial uppräknade »flaggor, vimplar, signalställ, skolflaggor, flaggduk och flagglinor». Ännu omkring 1920 upptas inte mer än omkring ett dussin fabriker i landet, men 1960-talets upplagor av Handels-Kalendern ger ett 60-tal adresser för flaggköpare (där upptas då både fabrikanter och återförsäljare). Var och en kan ju också själv konstatera att både den offentliga och privata flaggningen ökats på senare år.

Det är numera inte ovanligt att på flaggstänger hissa blågula vimplar i stället för flaggor. Och dessa vimplar anses inte behöva halas ned vid solnedgången utan får lov att sitta uppe dygnet runt. Man spar på så vis både flaggan och mödan att hissa och hala ned den i rätt tid. Hur har detta bruk uppstått och hur gammalt är det?

I en uppteckning från Hemmarö by vid Furusund berättas om byns stora midsommarstång. Den var minst 15 m hög och stod centralt i byn så att alla kunde se den. Varje midsommarafton togs den ned och lindades med grönt och i toppen bytte man den blågula yllevimpeln, som satt fastsydd vid en liten ställning och kunde svänga runt en järnten. Överst på te-

nen tronade en tupp av järnplåt, också svängbar och målad med en blandning av tjära och rödfärg. Vimpeln användes som vindriktningsvisare under året av byborna. Det årliga bytandet fortgick till 1902, då tygvimpeln ersattes av en plåtdito. För en seglande befolkning som skärgårdens tycks det naturligt att inte bara på masttoppen ombord kunna konstatera vindriktningen utan också ta denna praktiska anordning med sig iland.

Inom flottan betyder en blågul vimpel på ett fartyg att befälet ombord utövas av en officer med lägre grad än kommandör. Örlogsvimpeln är kliven med ett blått fält överst och ett gult underst. Jacob Hägg skriver 1906 i sin tidigare nämnda »Vår flagga», att det måste anses som olämpligt att i det civila använda flottans befälstecken m. m. liknande flaggor. »Ett exempel å dylikt missbruk ser man i den ofta både till lands och sjöss använda vimpeln, som endast skiljer sig från örlogsvimpeln därigenom, att färgerna i den yttre delen är omkastade. Denna vimpel förväxlas å afstånd lätt med nämnda befälstecken.»

Häggs uttalande måste rimligen innebära att vimplar varit relativt vanliga på stänger iland 1906. En ytterligare anvisning ger göteborgsfirman P. Ericssons annonsering i Handels-Kalendern, där i raden av tillverkningar vimplar nämnes första gången 1908. En sådan annonsering kan knappast ha varit avsedd för militära köpare utan riktade sig säkert till civila flaggstångsägare.

Det förefaller mig sannolikt att bruket att hissa vimplar på flaggstång har ett direkt samband med örlogsvimpeln. Därigenom skulle också på

ett enkelt sätt förklaras, varför vimpeln i motsats till flaggan anses kunna få hänga uppe dygnet runt. Örlogsvimpeln använd som befälstecken ombord på ett flottans fartyg tas nämligen inte heller ned nattetid. Det återstår emellertid att finna fler belägg för denna sed för att klarlägga dess uppkomst och spridningsväg.

Vimpelhissandet är på frammarsch. Chefen för Stockholms Flaggfabrik uppger exempelvis att försäljningen av vimplar för civilt bruk kraftigt tilltagit sedan 1930-talet och alltjämt befinner sig under ökning. Enbart denna firma säljer för närvarande omkring 8—10.000 flaggor och 4—5.000 vimplar per år. Vimpeln utseende är dock inte på samma sätt som flaggans officiellt reglerat i flagglagen av den 22 juni 1906 och föreslås inte heller bli det i den nu framlagda utredningen 1966 med dess förslag till ny flagglag. I utredningen säges också (sid. 57) att »vimplar icke (i varje fall icke utanför krigsmakten) ha karaktären av nationalitetstecken på samma sätt som flaggan».

Seden att hissa svenska flaggan på stång kan, bortsett från vissa enstaka tidigare exempel, sägas ha införts under 1800-talets senare del, varvid speciellt personer i högre samhällsställning samt skolorna varit verksamma som introduktörer. Anknytningen till sjö- och militärväsendet är markant. På utbredningen av seden inverkar unionsbrottet med Norge, stämningarna kring denna händelse och den därefter framkomna »rena flaggan». Sedan 1916 har Bestyrelsen för Svenska Flaggans Dag varit den verksamaste kraften för utbredningen av flaggseden inom alla sam-

hällsskikt. Från 1930-talet, när svenska flaggan första gången bars även i demonstrationstågen den 1 maj, är den en av hela folket erkänd symbol för vårt land. Och hissad på stång markerar den inte längre särställning utan samhörighet.

Källor och litteratur:

- Svar på Nordiska museets specialfråge-
lista nr 152, Svenska Flaggans bruk
(1943).
- Cederblom, H.*, Vår flagga och våra historiska minnesdagar. Sthlm 1917.
- Hägg, Jacob*, Vår flagga. Några upplysningar och råd till Sveriges ungdom. Sthlm 1906.
- Hägg, Erik*, Konsten att flagga. Sthlm 1937.
- Lenk, Torsten*, Svenska flaggan efter 1700. (Svenska flottans historia 2, Malmö 1943.)
- Lenk, Torsten*, Svindersviksflaggan, i En bok om Svindersvik, Sthlm 1953.
- Lindgren, Uno*, Heraldik i svenska författningar, Lund 1951.
- Nyblom, Knut*, (red.) Vår flagga, utg. av Bestyrelsen för Svenska flaggans dag. Sthlm 1926.
- Oscar II*, Mina memoarer 1, utg. av *Nils F. Holm*, Sthlm 1960.
- Regler för flaggans hissande och fanas förande, Svenska flaggans dag, Malmö 1961.
- Rehnberg, Mats*, Den 6 juni — ett halvsekelminne, i Ord och Bild, 1943.
- Rikets vapen och flagga. Betänkande avgivet av inom justitiedepartementet tillkallad utredningsman, SOU nr 62, 1966.
- Svenska flaggans dag 1915—1955, en minnesskrift, Sthlm 1955.
- Svenska flaggans dag 1936—37, 1940—41, 1950—51, 1965 årsberättelser.
- Sveriges handelskalender 1859—1961.

Biörnstad:
Svenska flaggans
bruk

Svärdström, Svante, Sveriges flagga, i
Rikets vapen och flagga, Sthlm 1960.
Thermænius, Edvard, Rikets vapen och
flagga, i Studier tillägnade Fredrik
Lagerroth, Lund 1950.
Åhlén, J. P., En minnesskrift, Sthlm
1939.
Tidningsartiklar i Sigtunastiftelsens klipp-
arkiv, Kungliga Biblioteket och Nor-
diska museets arkiv:
Aftonbladet 5/11 1873

Arbetet 6/6 1945
Dagens Nyheter 5/11 1873
Expressen 10/6 1952
Fäderneslandet 1, 5, 8, 12, 22/11 1873
Göteborgs Handels- och Sjöfartstid-
ning 7/6 1938
Stockholms-Tidningen 5/6 1926, 6/6
1941, 6/6 1965
Svenska Dagbladet 6/6 1933, 6/6 1937,
23/5 1965, 11/9 1965
Uppsala Nya Tidning 7/6 1937.

SUMMARY

The Use of the Swedish Flag

From Sweden isolated instances are known, dating from the middle of the 18th century, of flags being flown from poles on land, but not until the later years of the 19th century was the practice of flying flags from flagstaves first introduced throughout the country. In promoting this practice individuals from the higher classes played a leading part, among others the clergy, many of whom introduced the custom at their vicarages. The connection with the Naval and Military Services is also fully established. Likewise the schools have played an important part in its introduction.

For the more recent follow-up of this practice the association known as The

Organizing Committee for the Celebration of Swedish Flag Day, founded in 1916, has proved of great importance. Thanks to this organization there is celebrated annually on the 6th June, under festive forms, »the Day of the Swedish Flag» at a large number of places throughout the entire country, when flags are distributed gratis both to individuals and to organizations and societies of various kinds.

Originally, a Swedish flag hoisted at a private person's house was regarded merely as an indication of his high social rank or self-conceit, but nowadays it is considered to show a feeling of national solidarity.